ความช่วยเหลือด้านสถาปัตยกรรมของรัฐบาลญี่ปุ่น การถ่ายทอดทางเทคนิควิทยาเพื่อความเข้าใจอันดีทางวัฒนธรรมในกรณีของประเทศไทย

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา รัฐบาลญี่ปุ่นโดยผ่านองค์การไจกา (JICA) ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในรูปของการให้เป็นอุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์เทคนิควิทยา สิ่งก่อสร้างทางวิศวะและสถาปัตยกรรมจำนวนไม่น้อยกว่า 50 โครงการ ซึ่งกระจายอยู่ในกรุงเทพฯ และศูนย์กลางภูมิภาคที่สำคัญต่าง ๆ ของประเทศไทย (นครสวรรค์ เชียงใหม่ นครราชสีมา ขอนแก่น ชลบุรี สุราษฎร์ธานี และสงขลา)

แน่นอนโครงการเหล่านี้ย่อมมีคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ โดยเข้าถึงสังคมและประชาชนผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง อย่างไรก็ดีโครงการก่อสร้างอาคารด้านการศึกษาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เช่น ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2530) โครงการศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ กลับได้รับการวิจารณ์ในแง่ลบว่าเป็นการรุกรานทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมต่อสังคมไทย ข้อกล่าวหาดังกล่าวคงเนื่องมาจากเหตุสองประการคือ

1. อาคารเหล่านั้น ออกแบบโดยสถาปนิกหรือบริษัทออกแบบของญี่ปุ่น

2. ก่อสร้างโดยบริษัทก่อสร้างของญี่ปุ่นเอง

การให้ความช่วยเหลือในรูปเบ็ดเสร็จเช่นนี้ จึงถูกพิจารณาว่าผู้ออกแบบมิใช่เจ้าของวัฒนธรรมจะออกแบบที่สะท้อนวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างไร ในขณะเดียวกันก็จงใจที่จะสอดแทรกองค์ประกอบวัฒนธรรมญี่ปุ่นเข้ามาด้วยหรือเปล่า ส่วนการก่อสร้างโดยบริษัทรับ

เหมาของญี่ปุ่นเองนั้น ก็ทำให้บริษัทในท้องถิ่นขาดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาการทางด้านเทคนิคไปในตัวด้วย

การให้ความช่วยเหลือในรูปการณ์เช่นนี้ก็เหมือนกับการให้อุปกรณ์ เครื่องมือหรือผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปแก่ผู้ที่รับความช่วยเหลือซึ่งเป็นนโยบายหรือกฎระเบียบของทางฝ่ายญี่ปุ่นเอง ซึ่งอาจจะเหมาะสมกับประเทศที่ขาดการพัฒนาการทางวัฒนธรรมหรือประเพณีทางสถาปัตยกรรมอย่างต่อเนื่อง และหรืออาคารเหล่านั้นมีความสลับซับซ้อน จนความรู้ความสามารถของผู้ออกแบบและผู้รับเหมาก่อสร้างในท้องถิ่นไปไม่ถึง

ข้อขัดแย้งเหล่านี้อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการตัดสินใจในการให้ความสนับสนุนในโครงการประเภทเดียวกันในโอกาสต่อ ๆ ไป เพราะนอกจากกรุงเทพฯ หรืออยุธยาแล้ว การพัฒนาการทางวัฒนธรรมในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศที่เพิ่มทวีตามลำดับนั้น ในอนาคตอันใกล้นี้คงจะต้องเสนอขอรับความช่วยเหลือในทำนองเดียวกัน เพราะความสนใจที่จะจัดสรรงบประมาณภายในประเทศมาเพื่อการนี้ ยังมีนโยบายและขอบเขตที่จำกัดมาก ฉะนั้นเพื่อขจัดอุปสรรคและสร้างความเข้าใจอันดีที่พึงมีต่อกันทั้งสองฝ่าย จึงขอเสนอประเด็นข้อเท็จจริงและความเห็นจากฐานทางวิชาการมาให้พิจารณาอยู่สองประการดังนี้

1. ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและการพัฒนาการของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในประเทศไทย

2. การศึกษากรณีตัวอย่างงานออกแบบของสถาปนิกญี่ปุ่นในโครงการช่วยเหลือในประเทศไทย

1. ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการพัฒนาการของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในประเทศไทย

การพัฒนาการของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ที่รองรับสถาบันทางสังคมขนาดใหญ่นั้น ได้เริ่มเมื่อได้รับวัฒนธรรมอินเดียมาแต่พุทธศตวรรษที่ 11 – 12 ในรูปอาคารทางศาสนาและวังของผู้ครองนคร ลงมาจนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 18 ที่เรียกกันเป็นแบบประเพณีว่าสมัยก่อนไทย ซึ่งจะมีขอบเขตการพัฒนาการอยู่ในประมาณเนื้อที่ประเทศไทยในปัจจุบัน

ลักษณะของการพัฒนาการนั้นมิใช่เป็นในเชิงเส้นอย่างในประเทศญี่ปุ่น ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นอาจจะมีการพัฒนาการของสามสกุลช่างในภูมิภาคต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน แต่เพื่อความสะดวกที่เหมาะสมกับการนำเสนอนี้ จึงจะขอยกเพียงตัวอย่างของแต่ละสกุลช่างโดยเฉพาะเจาะจงที่แสดงให้เห็นถึงระดับความสามารถในการออกแบบหรือประเพณีทางสถาปัตยกรรมให้เห็นอย่างเด่นชัดเท่านั้น

สกุลช่างที่นับว่าเก่าแก่มากในช่วงนี้ได้แก่ สกุลช่างทวารวดีเป็นวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่ในภาคกลางประเทศไทย นอกจากนี้ยังแพร่กระจายไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ มีช่วงพัฒนาการอยู่ในระหว่างพุทธ-

ศตวรรษที่ 11/12–16/17 นับถือพุทธศาสนาถึงแม้ว่ากลุ่มวัฒนธรรมนี้จะเป็นอาณาบริเวณที่กว้างขวางมาก แต่ก็ใช้ประเพณีทางสถาปัตยกรรมอย่างเดียวกันคือ จะใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้างหลักและมีมาตรฐานของอิฐเป็นแบบปริมาตร (ส่วนยาวจะเป็น 2 เท่าของส่วนกว้าง ส่วนกว้างจะเป็น 2 เท่าของส่วนหนา) การออกแบบก่อสร้างอาคารศาสนาทั้งหมดจะใช้ขนาดปริมาตรของอิฐเป็นหน่วยพิกัดพื้นฐานของอาคาร ในลักษณะโครงสร้างของแผนผังแบบความสมดุลเท่ากันจากศูนย์กลาง (concentric equilibrium) ฉะนั้นที่ว่าง รูปทรงอาคาร ตลอดจนถึงองค์ประกอบอื่น ๆ จะถูกออกแบบและก่อสร้างตามกฎเกณฑ์ข้างต้นทั้งสิ้น

สกุลช่างที่สำคัญอีกสกุลช่างหนึ่งที่พัฒนาควบคู่กันมากับสกุลช่างทวารวดี คือสกุลช่างเขมรในประเทศไทย ซึ่งเป็นสายการพัฒนาการควบคู่มากับสกุลช่างเขมรในอินโดจีน ตั้งแต่พุทธศตวรรษ 11–18 ในช่วงแรกนั้น (ประมาณพุทธศตวรรษ 11–16) จะดำรงอยู่ในขอบเขตของลุ่มแม่น้ำมูลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคตะวันออก แต่หลังจากนั้นก็กระจายไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลางประเทศไทย โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ลพบุรี

ศาสนสถานของสกุลช่างนี้ส่วนใหญ่เป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนานิกายมหายานที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมโดยตรง อาคารศาสนาขนาดเล็กมักนิยมสร้างด้วยอิฐและศิลาแลง ส่วนอาคารขนาดใหญ่ที่สัมพันธ์กับสถาบันผู้ปกครองที่สำคัญ จะสร้างด้วยหินเป็นเทวาลัยขนาดใหญ่ เช่น ปราสาทหินพิมาย ที่จังหวัดนครราชสีมา (โคราช) เป็นต้น

การออกแบบเทวาลัยของสกุลช่างเขมรจะมีเกณฑ์กำเนิดมาจากคติความเชื่อเรื่องจักรวาลคติปรัมปรา เทพนิยาย ดาราศาสตร์ ตลอดจนถึงระบบการออกแบบสถาปัตยกรรมในสายอารยธรรมฮินดูที่ผ่านจากอินเดียเข้ามาทางเขมรอินโดจีน เข้าสู่ประเทศไทย อย่างไรก็ดี การสร้าง (articulation) รูปทรงและที่ว่างของสกุลช่างเขมรในประเทศไทยนั้น ก็มิใช่เป็นการลอกแบบจากเขมรอินโดจีนโดยตรง เป็นความสามารถการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของสกุลช่างท้องถิ่นเอง ทั้งในด้านคติการออกแบบความสง่างามและฝีมือการสลักของช่างท้องถิ่นอย่างงดงาม มีฝีมือการก่อสร้างที่ก้าวหน้า โดยการใช้หินก้อนเล็ก ๆ ขนาดสองสามลูกบาศก์เซนติเมตร จนถึงขนาดที่ใหญ่กว่าหนึ่งลูกบาศก์เมตรอย่างปราสาทหินพิมาย

เทคนิคการก่อสร้างหินของสกุลช่างเขมรใช้ระบบใช้น้ำหนักกดทับกัน ฉะนั้นจึงต้องแต่งผิวหน้าหินที่ประกบกันทุกส่วนให้แนบชิดสนิทเนื้อจนประหนึ่งว่าจะเป็นวัสดุชิ้นเดียวกัน ตามความจริงเทคนิคการก่อสร้างแบบนี้ก็ได้เริ่มมาแต่อาคารประเภทที่ใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้างหลักมาแล้ว ซึ่งแสดงว่าช่างเหล่านี้มีความสามารถด้านฝีมือการช่างสูงมาก

ส่วนในภูมิภาคภาคใต้ประเทศไทย ซึ่งเคยเรียกว่าสกุลช่างศรีวิชัยร่วม ๆ กันมานั้น ความจริงก็มีสกุลช่างหลายศูนย์กลางในช่วงเวลาที่คู่ขนานมากับสกุลช่างทั้งสองข้างต้น แต่ไม่มีศาสนสถานขนาดใหญ่อย่างในประเทศอินโดนีเซีย อาคารที่ยังเหลืออยู่จะใช้เทคนิคแบบก่อสร้างอิฐขัดผิวอย่างเขมร จาม หรือแม้แต่ในอินโดนีเซีย แต่รูปทรงอาคารอย่างวัดแก้ว ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งคงสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 14–15 ก็แสดงให้เห็นถึงแบบนิยมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นรูปสามเส้าของ จาม ไชยาและชวา เป็นต้น

สถาปัตยกรรมแบบอารยธรรมไทยนั้นได้กำเนิดขึ้นหลังจากการพังทลายของอารยธรรมสมัยก่อนไทย ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 18 พร้อมกับการเข้ามาของลัทธิความเชื่อใหม่ ศาสนาพุทธเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ที่เข้าถึงมวลชนได้มากขึ้น ฉะนั้นนอกจากอาคารประเภทอนุสาวรีย์ที่มีอยู่ในอาคารศาสนาทั่ว ๆ ไปแล้ว ก็มีอาคารประเภทที่เป็นห้องโถงที่ใช้ประกอบกิจกรรม ระหว่างหมู่คนจำนวนมากกับพระหรือพิธีกรรมของพระเอง อาทิเช่น โบสถ์และวิหารเป็นต้น ประเพณีนี้สืบเนื่องกันต่อมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย (ราวพุทธศตวรรษที่18) อยุธยา (ราวพุทธศตวรรษที่ 19) จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ 24) จนถึงปัจจุบัน ดังที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าสถาปัตยกรรมไทย

ลักษณะของโบสถ์และวิหารนั้น จะมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่สามส่วนคือส่วนฐาน ผนังห้องอาคารและส่วนที่เป็นหลังคา ส่วนฐานและผนังอาคารซึ่งใช้เป็นโครงสร้างรับน้ำหนักไปในตัวด้วยนั้น จะก่อสร้างด้วยอิฐ มีความหนาเป็นสัดส่วนไปกับช่วงเสาของอาคารกับขนาดของหลังคา ส่วนหลังคาซึ่งตามปรกติจะซ้อนกันหลายชั้นและหรือลดหลั่นไปตามแผนผังและรูปทรงอาคารนั้นจะใช้โครงสร้างไม้ ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ทางคติความเชื่อทางสวรรค์จักรวาล เทพนิยายนั้นส่วนใหญ่จะใช้ไม้ตามระบบโครงสร้างใหญ่ ถึงแม้ว่าคติความเชื่อและรูปสัญลักษณ์นั้นจะได้รับอิทธิพลเป็นสายพัฒนาการต่อเนื่องมาจากสกุลช่างทวารวดีและเขมรก็ตาม

ถึงแม้ว่างานสถาปัตยกรรมแบบนี้ในสกุลช่างอยุธยาน่าจะเป็นตัวอย่างของงานคลาสสิคก็ตาม แต่โดยที่ถูกทำลายจากการศึกสงครามในอดีต ตัวแทนของงานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีไทยจึงได้แก่งานสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อาทิเช่น วัดสุทัศน์ วัดโพธิ์ และวัดมหาธาตุ เป็นต้น

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทยได้เริ่มมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2463 เมื่อพระสาโรชรัตนิมมานก์ (สาโรช ร. สุขยางค์ พ.ศ. 2438 – 2493) ได้สำเร็จการศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยลิเวอรพูล ประเทศอังกฤษ สู่บ้านเกิดเมืองนอน ซึ่งประจวบเหมาะกับการพัฒนาการทางสังคม ซึ่งต้อง

การใช้อาคารประเภทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่กำลังเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยในแบบตะวันตกยิ่งขึ้น ท่านจึงมีโอกาสได้ออกแบบอาคารประเภทโรงพยาบาล ศาล ศาลากลางจังหวัด กรมไปรษณีย์ ตลอดจนถึงสนามกีฬาแห่งชาติเป็นต้น และอีกสิบปีต่อมาอาจารย์นารถ โพธิประสาท (พ.ศ. 2444 – 2497) ก็เป็นนักศึกษาไทยคนที่สองที่จบการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ จากสถาบันเดียวกันกับพระสาโรช ฯ ก็ได้เดินทางกลับประเทศไทยในปี พ.ศ. 2473 อาจารย์นารถ นอกจากจะได้ออกแบบอาคารที่ใช้เทคนิควิทยาสมัยใหม่ อาทิเช่น โรงมหรสพ โรงพยาบาลสมัยใหม่ ตลอดจนถึงสถานีตำรวจแล้ว ก็ยังเป็นผู้ที่ได้วางรากฐานการศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามนอกจากสถาปนิกทั้งสองท่านนี้ในสกุลการศึกษาจากประเทศอังกฤษแล้วก็ยังมีท่านผู้ที่ได้รับการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสและมีผลงานอย่างโดดเด่นในช่วงก่อนหน้าหลัง พ.ศ. 2475 ร่วมสมัยกับสถาปนิกสองท่านแรก คือ ม.จ. อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร และสถาปนิกในสกุลอภัยวงศ์* สถาปนิกในสกุลการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสนี้ก็รับเอากระแสคลื่นทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่โดยเฉพาะทางด้านผังเมืองมาสร้างสรรค์จรรโลงประเทศด้วย ดังเห็นได้จากอาคารในแนวถนนราชดำเนิน ฯ ซึ่งเป็นอาคารขนาดใหญ่ที่สวมเข้ากับถนนในลักษณะ Boulevard ของฝรั่งเศสที่สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411–2453) ได้ทรงวางรากฐานไว้แต่แรก สำหรับ ม.จ. อิทธิเทพสรรค์นั้นได้สร้างงานส่วนใหญ่ของผู้ที่อยู่ในฐานะสูงของสังคม ผลงานเหล่านั้นจึงไม่สู้แพร่สู่สายตาประชาชนเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่มีคุณภาพในลักษณะของอาคารที่พักอาศัยสูงมากก็ตาม

อย่างไรก็ตามผลงานของ ม.จ. อิทธิเทพสรรค์ ที่จะต้องจารึกไว้ในวงการศึกษาหรือประวัติสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ก็คือ การต่อสู้หรือการเผยแพร่ความรู้ในเชิงวิชาการออกสู่สังคม ทั้งในด้านแนวความคิดของงานสถาปัตยกรรมและการผังเมืองสมัยใหม่ จรรยาวิชาชีพตลอดจนถึงการต่อสู้กับขวากหนามในวงราชการที่มักจะมีคนทำเป็นผู้รู้ในวิชาชีพนี้หรือแสวงหาผลประโยชน์โดยการสมคบกับผู้รับเหมา เป็นต้น

แนวความคิดของ ม.จ. อิทธิเทพสรรค์ ที่เผยแพร่ในระหว่างก่อนหน้าหลัง พ.ศ. 2475 นั้นนับว่าทันสมัยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ทั่ว ๆ ไปในทวีปเอเชีย ในทำนองเดียวกับงานออกแบบของสถาปนิกสองท่านที่จบการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ก็เป็นงานสถา-

* ผู้เขียนยังไม่มีข้อมูลที่สมบูรณ์เพียงที่จะระบุนามและเวลาได้อย่างแจ้งชัดได้ จึงขออภัยไว้ ณ ที่นี้

บัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีคุณภาพสูง ทั้งในด้านการออกแบบ การใช้ระบบโครงสร้างที่ก้าวหน้าของยุโรป รายละเอียดอาคารดีเยี่ยม การแก้ปัญหาดินฟ้าอากาศของท้องถิ่น ทั้ง ๆ ที่ยังติดแบบยุโรปอยู่มากก็ตาม อาคารเหล่านี้มีสปีริตของยุคสมัย และโชคดีที่มีการก่อสร้างที่ดีมาก

บทบาทของสถาปนิกกลุ่มรุ่นผู้นำเหล่านี้ได้สิ้นสุดลงตามอายุที่ค่อนข้างสั้นของท่านและผลกระทบอย่างรุนแรงของสงครามโลกครั้งที่สอง หลังสงครามแล้วสถาปนิกส่วนใหญ่ก็มักจะเดินทางไปศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในรูปความช่วยเหลือทุนการศึกษาของระหว่างประเทศ ตลอดจนถึงทุนส่วนตัวตามกระแสความนิยมของสังคม

สถาปนิกในรุ่นนี้จะเป็นกลุ่มสำคัญในการสร้างทำงานสถาบัตยกรรมสมัยใหม่ในยุคโมเดิร์น และมีอิทธิพลทางการศึกษาทั้งที่คณะสถาบัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนที่คณะสถาบัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังนั้น เป็นผลพวงของคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากระบบที่สถาปนาขึ้นใหม่นี้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีสถาปนิกที่จบการศึกษาจากยุโรป โดยเฉพาะอังกฤษร่วมอยู่ในกระบวนการนี้ด้วย ถึงแม้จะมีจำนวนน้อยแต่บางท่านก็มีบทบาทอย่างโดดเด่นในวงวิชาชีพนั้น

ฉะนั้นผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการออกแบบงานร่วมสมัยในประเทศไทย ก็คือบุคคลรุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน

2. การศึกษากรณีตัวอย่างงานออกแบบของสถาปนิกญี่ปุ่นในโครงการช่วยเหลือในประเทศไทย

ความสัมพันธ์ของสถาปนิกหรือช่างงานโยธาของญี่ปุ่นต่องานราชการไทยมีมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 (1935) แต่ก็ไม่มีผลทั้งในรูปนามธรรมและรูปธรรมเท่ากับกลุ่มช่างและสถาปนิกของยุโรปที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยก่อนหน้านี้นานแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 (1943) ทางรัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศผลการเปิดประกวดแบบศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ซึ่งโครงการของสถาปนิกเคนโซะ ธังเงะ ชนะการประกวด และผลงานดีเด่นที่ได้เข้ารอบสุดท้ายอีกชิ้นหนึ่งเป็นของคูนิโอ เมอิคาวา (Kunio Maekawa) ตามความจริงทั้งธังเงะและเมอิคาวามีแนวความคิดการสร้างสรรค์งานสถาบัตยกรรมร่วมสมัยในญี่ปุ่นต่างกันมาก แต่แบบของศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นในกรุงเทพฯนั้นคล้ายคลึงกันในด้านรูปทรงของอาคาร คือใช้แบบประเพณีญี่ปุ่นเดิมทั้งคู่ อย่างไรก็ตามโครงการนี้ก็ไม่ได้สร้าง หลังจากนี้ก็ไม่มีกิจกรรมใดทางด้านสถาบัตยกรรมระหว่างประเทศทั้งสองอีกเลย

ในระหว่างปี พ.ศ. 2508–2513 (1965–1970) กระทรวงศึกษาธิการได้กู้เงินธนาคารโลกมาพัฒนาการศึกษาในระดับวิทยาลัยเทคนิคทั่วประเทศ ในสัญญาเงินกู้ระบุให้มีการว่าจ้างสถาปนิกต่างประเทศมาออกแบบอาคารในโครงการเงินกู้นั้น ผลสุดท้ายทางฝ่ายไทยได้เลือกสำนักงานออกแบบของจูโซ ซากากูระ (Junzo Sakakura) เป็นผู้ดำเนินการตามโครงการซึ่งก็เป็นที่ยอมรับของธนาคารโลก เพราะซากากูระไม่ลำพังแต่เป็นสถาปนิกหนึ่งในสามผู้นำอย่างโดดเด่นอยู่ในญี่ปุ่นในขณะนั้นเท่านั้น ในขณะเดียวกันก็เป็นที่รู้จักและยอมรับในวงการสากลในระดับสูงอีกด้วย

งานของสำนักงานซากากูระ คือจะต้องออกแบบกลุ่มอาคารวิทยาลัยเทคนิค ทั้งในส่วนงานบริหาร การเรียนการสอน กิจกรรมประกอบที่จำเป็นตามส่วน ในรูปของต้นแบบ แล้วนำไปสร้างตามภูมิภาคในส่วนต่าง ๆ ของประเทศทั้ง ๆ ที่มีงบประมาณอย่างจำกัดมาก งานออกแบบของสำนักซากากูระก็เป็นงานที่น่ายกย่องและน่าจะเป็นบทเรียนอันดีต่อวงการปฏิบัติวิชาชีพในประเทศ กล่าวคือโดยทั่วไปแล้วเป็นงานออกแบบที่ลงตัวเยี่ยงผู้ที่บรรลุวุฒิภาวะเกลี้ยงเกลาสะอาดลงตัวเรียบร้อยแบบญี่ปุ่น รายละเอียดอาคารดีมาก และเป็นงานที่ใช้โครงสร้างคอนกรีตเปลือยอย่างได้ผล ถึงแม้ว่าต้นแบบดังกล่าวอาจจะมีปัญหามากน้อยไปตามสภาพภูมิศาสตร์ของตำแหน่งที่ตั้งทั่วประเทศก็ดี ในวงการสถาปนิกก็ยังชมเชยงานชุดนี้ โดยเฉพาะในด้านรายละเอียดและโครงสร้างหลังคาเหล็กที่ประหยัดแต่งดงามบางส่วน อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัตินั้น ก็ไม่มีผลกระทบอะไรต่อวงการศึกษาและการปฏิบัติวิชาชีพเลย

บทบาทของสถาปนิกญี่ปุ่นในประเทศไทยได้สืบต่อมาหลังการสถาปนาองค์การไจกาในประเทศไทย แต่ที่มีผลกระทบทางการศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคมนั้น เข้าใจว่าคงจะเริ่มตามลำดับขั้นตอนของโครงการต่าง ๆ ดังนี้

1. สถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิทยาเขตบางแสน พ.ศ. 2526 (1983)

สถาปนิก บริษัท Nikken Sekkei

งบประมาณ 230 ล้านบาท

2. สถาบันญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์วิทยาเขตรังสิต พ.ศ. 2528 (1985)

สถาปนิก Kisho Kurokawa

บริษัทก่อสร้าง ทาเกนนากา คูมูเดน

งบประมาณ 150 ล้านบาท

3. ศูนย์เรียนรวมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. 2529

สถาปนิก บริษัท คูเม สถาปนิกและวิศวกร

บริษัทก่อสร้าง ทาเกนนากา คูมูเตน

งบประมาณ 400 ล้านบาท

4. ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2530

สถาปนิก บริษัท คูเม สถาปนิกและวิศวกร

บริษัทก่อสร้าง โอบายาชิ โคโปเรชั่น

งบประมาณ 638 ล้านบาท

โดยส่วนรวมแล้วงานทั้งสี่โครงการนี้นับว่าส่วนใหญ่เป็นงานที่มีคุณภาพของสถาปนิกที่มีวุฒิภาวะสูง ถึงแม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับงานของเขาที่สร้างทำในประเทศญี่ปุ่นแล้วออกจะเป็นงานที่ปอน ๆ อยู่บ้างก็ตาม แต่ถ้าเรายอมรับความจริง ก็คงจะเหมาะกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรส่วนใหญ่อยู่ดี และก็เป็นงานที่พัฒนากว่างานของซากากูระขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ดี เพื่อให้เข้าถึงทั้งเนื้อหาและรายละเอียดที่เป็นรูปธรรมซึ่งจะนำมาใช้เป็นข้อมูลการแก้ปัญหาในลำดับต่อไป จึงขอใช้ระบบโครงการประเมินผลเป็นข้อ ๆ สืบเนื่องต่อกัน

1. โปรแกรมของโครงการ

สำนักงานโจกาและบริษัทสำนักงานออกแบบของญี่ปุ่นทำได้ดีอย่างมีมาตรฐาน ไม่มีปัญหาในหลักการใหญ่ ๆ สำหรับในการดำเนินการออกแบบต่อไปอีกเลย อาทิเช่น โครงการสถาบันญี่ปุ่นศึกษาและศูนย์เรียนรวมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เป็นต้น

2. ประโยชน์หน้าที่ใช้สอยของอาคาร

โดยทั่วไปแล้วสถาปนิกญี่ปุ่นได้มีการศึกษาเป็นอย่างดีตั้งแต่ขึ้นการตั้งโครงการแล้ว ประกอบทั้งได้มีประสบการณ์จากโครงการวิทยาลัยเทคนิคของซากากูระ และหรืออาคารบางส่วนที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้สร้างให้แก่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณเทหารลาดกระบังก่อนหน้านี้ ที่แก้ปัญหาการใช้สอยในเชิงทฤษฎีเกินไปจนไม่มีผลในเชิงปฏิบัติ

ในโครงการทั้งสี่โครงการนี้มีอยู่โครงการเดียวที่มีปัญหามากที่สุด คือสถาบันญี่ปุ่นศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งสถาปนิกผู้ออกแบบเป็นบุคคลมีชื่อคนหนึ่งของโลก มุ่งเน้นรูปทรงทางสุนทรียภาพมากเกินไป จนแก้ปัญหาพื้นฐานทางดินฟ้าอากาศไม่ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นความร้อนของหลังคาหรือฝนสาดอย่างแรงตามฤดูกาล หลังคาของอาคารชั้นแรกจะสะท้อนความร้อนเข้าไปสู่ห้องชั้นสองโดยรอบด้วยสัดส่วนของห้องต่าง ๆ โดยเฉพาะในห้องชั้นสองนั้นเล็กเกินกว่าความเคยชินของคนไทยหรือแม้แต่คนญี่ปุ่นเอง

นอกจากนี้ในทุกโครงการที่มีองค์ประกอบที่เป็นน้ำและสวนญี่ปุ่นนั้นไม่เป็นผลดีในระยะยาวทั้งสิ้น องค์ประกอบที่เป็นน้ำนั้น อาจจะดูสดใสมีชีวิตชีวาเป็นเมืองไทยแต่แรก ครั้นเมื่อเวลา

ล่วงไปสักสองสามเดือน ปัญหาการบำรุงรักษาก็ติดตามมา แทบทุกแห่งจะปล่อยให้เห็นน้ำเขียวขุ่นไปตามธรรมชาติดูน่าเกลียด ส่วนสวนญี่ปุ่นนั้นดูจะเป็นความนิยมในสังคมไทยอยู่ระยะหนึ่ง แต่เมื่อมาอยู่ในอาคารสาธารณะก็ไม่มีกำลังจะไปบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอ จึงปล่อยให้โรยราอับเฉาไปจนดูวังเวงน่าเวทนามากกว่าจะเกิดความนิยม

3. ระเบียบของที่ว่างและเอกภาพโครงสร้างอาคาร

โดยทั่วไปแล้วสถาปนิกมีความสามารถสูงมากในการจัดระเบียบของที่ว่างเป็นลีลาต่อเนื่องลงตัว ไม่มีเศษที่ไร้ประโยชน์หรือขัดตา ตั้งแต่ระดับผังจนถึงห้องอาคาร และที่ว่างบางอย่างที่ยังไม่เคยชินในวัฒนธรรมไทยเช่นห้องประชุมขนาดใหญ่ หรือห้องแสดงงานศิลปกรรมที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย สถาปนิกก็สร้างสรรค์ได้อย่างน่าเร้าใจ

ส่วนโครงสร้างอาคารทั้งหมดในโครงการลงตัวสัมพันธ์เป็นเอกภาพกับการจัดแผนผังและระเบียบของที่ว่างเป็นอย่างดี เรียบง่ายเป็นระบบใช้งานได้เต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคงจะได้คำนึงถึงระบบการก่อสร้างไปในตัวด้วย ฉะนั้นโครงการขนาดใหญ่อย่างศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย จึงใช้เวลาก่อสร้างเพียงสองปีเท่านั้น

4. เทคนิคพิเศษและรายละเอียดอาคาร

เทคนิคพิเศษ ณ ที่นี้ ก็คือกลวิธีแปลกใหม่ในเนื้อหาด้านต่าง ๆ ทางสถาปัตยกรรมที่ไม่เคยมีมาหรือปรับปรุงของเดิมในประเทศให้เกิดผลดีกว่าที่แล้วมาอย่างได้ผล อาคารศูนย์วิทยาศาสตร์ทางทะเลนั้น ในส่วนของการแสดงย่อมเป็นเทคนิคที่น่าตื่นเต้นเร้าใจแต่ก็นับว่ามีขนาดเล็กมาก เมื่อเปรียบเทียบกับระดับมาตรฐานทั่วไป อย่างไรก็ตาม ถ้าจะดูเป็นแบบพื้นเมืองไว้ใช้ประโยชน์ในโอกาสต่อไปก็นับว่าได้ประโยชน์ที่น่าสนใจอีกส่วนหนึ่งคือการใช้โครงสร้างและหรือวัสดุก่อสร้างภายในท้องถิ่นเอง

ในส่วนของอาคารพิพิธภัณฑ์นั้นใช้โครงสร้างพื้นคานตารางหนาเยงอย่างลงตัวกับรูปที่ว่าง ในขณะเดียวกันรูปทรงโครงสร้างของอาคารพิเศษสองหลัง คือสถานเลี้ยงสัตว์น้ำเค็มที่ใช้โครงสร้างสเปสเฟรมที่สะอาดหมดจดหลังคาวัสดุสังเคราะห์สีนวลนั้น เป็นบทกวีชิ้นเล็ก ๆ ที่สังเคราะห์จากโครงสร้างสมัยใหม่อย่างน่าสนใจ ซึ่งน่าจะมอบให้มาในทุกโครงการ มากกว่างานแบบประเพณีเดิม ในขณะเดียวกันการใช้คอนกรีตบล็อควัสดุก่อสร้างพื้น ๆที่ผลิตเองในประเทศมาเป็นผนังหลักของรูปทรงหอประชุม ก็เป็นความสำเร็จอย่างน่าพิจารณา

แต่ที่นับว่าเป็นของใหม่อย่างน่าทึ่งคงได้แก่ภายในหอประชุมใหญ่และหอประชุมเล็กของ

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ภายในหอประชุมใหญ่นั้นไม่เพียงแต่เป็นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่น่าตื่นเต้นเร้าใจที่ไม่เคยมีมาในประเทศไทยเท่านั้น การออกแบบระบบเสียงที่สัมพันธ์กับรูปทรงของที่ว่างและการใช้วัสดุผนัง เช่น ไม้และหินอ่อน ระบบเวที ตลอดจนถึงการให้แสงในงานประเภทนี้ เป็นตัวอย่างที่ล้ำค่าน่าศึกษา ส่วนหอประชุมเล็กจะใช้ระบบที่นั่งที่พับเก็บได้ ห้องที่บรรจุคนได้ประมาณ 500 ที่นั่ง ก็อาจจะแปลงมาใช้เป็นห้องแสดงงานศิลปกรรมหรืองานสังสรรค์ได้ทุกประเภท

สำหรับรายละเอียดอาคาร ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ในงานสถาปัตยกรรมตามหลักวิชานั้น สถาปนิกญี่ปุ่นได้พยายามทำให้ได้มากที่สุดทุกโครงการ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มาตรฐานสูงเท่างานในประเทศญี่ปุ่นเอง แต่ก็ไม่ได้ละเลยในส่วนที่จำเป็นทั้งหมดในแบบอาคารที่ค่อนข้างประหยัดก็ตาม ความพิถีพิถันในส่วนนี้ต่างก็ได้รับความนิยมยกย่องจากสถาปนิกไทยโดยทั่วกัน

5. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ณ ที่นี้ หมายถึงความสอดคล้องของหน้าที่ใช้สอยของอาคารกับแบบชีวิตของผู้ใช้ และในอีกด้านหนึ่งก็คือเอกลักษณ์ทางสัญลักษณ์ ในกรณีเช่นนี้จะขอยกตัวอย่างที่เด่นชัดมาพิจารณาสักสองตัวอย่าง ตัวอย่างแรกเป็นเรื่องหน้าที่ใช้สอยของอาคารกับผู้ใช้งานที่น่าพิจารณาในกรณีคงได้แก่ศูนย์เรียนรวมสมเด็จพระเทพฯ ของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เป็นอาคารที่ปรับแบบแผนทั้งหมดให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้ใช้ที่เป็นคนไทย และตั้งอยู่ในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี นับตั้งแต่แผนผัง แบบอาคาร การสัญจร ขนาดสัดส่วนของห้องต่าง ๆ เทคนิคที่แก้ปัญหาของท้องถิ่นได้โดยตรง ตั้งแต่ระบบหลังคา จนถึงแบบของห้องสุขา และยังให้รสนิยมของความเรียบง่าย สุภาพ มีสมาธิ เป็นบรรยากาศของสถาบันการศึกษาดังที่สถาปนิกอังกฤษและไทยเคยทำสำเร็จที่สถาบันเอไอทีมาก่อน

ส่วนเอกลักษณ์ทางสัญลักษณ์นั้น คงไม่มีโครงการใดน่าพิจารณาเท่าศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และการพิจารณานั้นควรจะดูทั้งภายนอกและภายในทั้งสองส่วน ในส่วนภายนอกนั้นเริ่มมีปัญหาตั้งแต่ทิศทางการวางตำแหน่งด้านหน้าของอาคาร ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า หันหลังให้กับผู้ใช้มุ่งหน้าอาคารไปทางด้านทิศตะวันออกมากเกินไป ถ้าหากหันไปทางทิศเหนือ ซึ่งมีถนนตัดผ่านหน้ากลุ่มอาคาร ก็จะทำให้อาคารมีความสง่างาม แต่อาจจะมีปัญหาเรื่องที่ดินด้านหน้าที่ขวางอยู่ อย่างไรก็ตามงานสำคัญขนาดใหญ่ระดับนี้ ไม่น่าเชื่อว่าจะแก้ปัญหาไม่ได้

ในส่วนตัวโครงสร้างผัง กลุ่มอาคารเองถึงจะมีความสมดุลด้านกายภาพ แต่เมื่อเข้าไปใช้จริง ๆ จะหลงทิศทาง ทั้งตัวลานกว้าง (plaza)

หน้าหอประชุมใหญ่ และประตูรองรับแกนจากประตูทางเข้าด้านหน้า ไม่มีความหมายใด ๆ ทางสถาปัตยกรรม ความตึกลับไปตกอยู่ที่ทางเข้ารองในรูปของทางเท้าหลังคาคลุมที่วางพาดในแนวด้านทิศเหนือ–ใต้ ซึ่งเชื่อมอาคารหอประชุมใหญ่ หอประชุมเล็ก และอาคารด้านการศึกษาและการแสดงงานเข้าไว้ด้วยกัน

ส่วนรูปทรงภายนอกนั้นได้พยายามทำให้เป็นไทยในรูปของหลังคาสามเหลี่ยม แต่โดยที่ระบบโครงสร้างบังคับจึงออกมาในรูปอาคารกล่องหลังคาสามเหลี่ยมชายคากุด ผนังแบนราบ จึงทำให้รู้สึกว่าขาดอะไรที่น่าจะมีรสชาติไปอย่างที่มีอยู่ในวัดสุทัศน์ฯ เป็นต้น แต่แน่นอนการสร้างสรรค์ให้มีเอกลักษณ์ไทยในรูปทรงนั้นไม่ใช่เป็นของง่าย ถ้าพิจารณาด้วยความเป็นธรรม ก็ไม่มีอะไรด้อยไปกว่าโรงละครแห่งชาติ หรือบางทีการเปลี่ยนสีและลวดลายของหลังคาผืนใหญ่อาจจะช่วยได้บ้าง

ส่วนภายในอาคารนั้น สถาปนิกญี่ปุ่นได้ออกแบบอย่างผู้ชำนาญการอยู่แล้ว ระเบียบและรูปทรงของที่ว่างที่ตื่นเต้นเร้าใจ มีแต่รายละเอียดขององค์ประกอบตกแต่งที่พยายามทำเป็นดาวเพดานเท่านั้น ที่ยังขาด ๆ เกิน ๆ อยู่

ข้อเสนอแนะ

ข้าพเจ้าเห็นว่าการให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลญี่ปุ่นในด้านอาคารการศึกษาโดยเฉพาะทางวัฒนธรรมนั้น ยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อสังคมไทย เพราะทั้ง ๆ ที่มีความจำเป็นทางสังคม การจัดสรรงบประมาณไทยเพื่อการนี้มักจะอยู่รั้งท้าย หรือเป็นงบประมาณที่จำกัดจนเกือบจะทำอะไรไม่ได้เท่าที่ควร และนับวันความเจริญเติบโตในด้านกิจกรรมทางวัฒนธรรมของประเทศ ตั้งแต่ระดับภูมิภาคจนถึงระดับจังหวัดก็จะทวียิ่งขึ้น จนควรจะต้องมีอาคารที่รองรับกิจกรรมเหล่านั้นโดยเฉพาะขึ้น

แต่การให้ความช่วยเหลือในด้านนี้ในระบบเก่า ก็อาจจะมีปัญหาในรูปแบบเดิมติดตามมาอีก ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่นำความผิดหวังมากกว่าความชื่นชมยินดีของทั้งสองฝ่าย ในฐานะที่ข้าพเจ้าเห็นว่าวัฒนธรรมมิใช่ตัวกลางเพื่อค้ากำไร น่าจะเป็นสิ่งที่ควรเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นรากฐานที่จะช่วยกันจรรโลงความสงบสุขในสังคมมนุษย์

เท่าที่ได้ศึกษาตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่ออกแบบโดยสถาปนิกญี่ปุ่นข้างต้น จะเห็นมีข้อเท็จจริงอยู่ว่า สถาปนิกญี่ปุ่นมีระบบและวิธีการการออกแบบอย่างเป็นระบบขั้นสูงตามมาตรฐานสากลทั่วไป รวมทั้งเทคนิคเฉพาะอีกหลายอย่างที่ไม่มีในท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันวงการการปฏิบัติวิชาชีพออกแบบทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ก็มิได้อยู่ในระดับที่ล้าหลังจนติดตามความก้าวหน้าของญี่ปุ่นไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีประวัติศาสตร์และ

วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมในอดีตที่สูงอย่างประเทศไทย ซึ่งก็น่าจะใช้ทรัพยากรจากอดีตมาเป็นแรงส่งที่ดีเช่นประสบการณ์ของญี่ปุ่นเอง

ถ้าหากเราตั้งสมมุติฐานของแนวความคิดว่า การให้ความช่วยเหลือทางวัฒนธรรมก็คือเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีทางวัฒนธรรมของทั้งผู้ให้และผู้รับอย่างมีไมตรีจิตต่อกันแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่เคยมีมา ก็คงจะแก้ไขได้ไม่ยากนัก

ในด้านการออกแบบ ไม่ควรจะเป็นการผูกขาดของสถาปนิกญี่ปุ่นลำพังแต่เพียงฝ่ายเดียว ถ้าหากไม่เป็นการแข่งขันประกวดแบบระหว่างสำนักงานสถาปนิกไทย และญี่ปุ่นแล้ว ก็ควรเป็นความร่วมมือระหว่างสำนักงานของสถาปนิกญี่ปุ่นกับไทยโดยตรง ในลักษณะของการถ่ายทอดเทคนิควิทยา ซึ่งมีแบบแผนเงื่อนไขและรายละเอียดที่ปฏิบัติกันระหว่างสำนักงานต่อสำนักงานในรูปแบบต่าง ๆ และเครื่องกลไกพิเศษอีกเป็นจำนวนมากที่ยังผลิตไม่ได้ในท้องถิ่น ก็ควรพิจารณาน้ำหนักในสิ่งที่ได้รับประโยชน์อย่างเช่นที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

ในด้านการก่อสร้างก็อีกเช่นกัน ปรกติผู้รับเหมาก่อสร้างรายย่อยก็เป็นบริษัทในท้องถิ่นอยู่แล้ว และผู้รับเหมาก่อสร้างเหล่านี้ก็เคยสร้างงานขนาดใหญ่ในเทคนิคขั้นพื้นฐานทั่วไป ฉะนั้นในทำนองเดียวกันกับการออกแบบ ก็น่าจะมีการประมูลงานแบบแข่งขันระหว่างบริษัทก่อสร้างทั้งสองฝ่าย แต่เพื่อที่จะรักษางานให้ได้มาตรฐานสูงตามประเพณีของญี่ปุ่นนั้น ทางฝ่ายผู้ให้ความช่วยเหลือก็น่าจะมีโอกาสเป็นผู้เลือกบริษัทที่ปรึกษาควบคุมการดำเนินงานทุกขั้นตอน จนกว่าจะแล้วเสร็จ ซึ่งอาจจะเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะยกระดับมาตรฐานการก่อสร้างอาคารภายในประเทศให้สูงขึ้นอีก

ในอดีตที่ผ่านมาช่างจากยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเยอรมันได้สร้างคุณประโยชน์แก่เมืองไทยเป็นอย่างมาก งานที่ท่านเหล่านั้นรับผิดชอบมีมาตรฐานสูง จนเป็นที่นิยมชมชอบได้รับการยกย่อง จนคนไทยดูภาพพจน์ของประเทศเยอรมันอย่างน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ ถึงแม้ว่าปัจจุบันค่านิยมของสังคมไทยได้เปลี่ยนไปตามกาลเวลาแล้วก็ตาม แต่ความรู้สึกสำนึกขั้นพื้นฐานที่คนไทยเคยมีต่อผู้ให้ความช่วยเหลือและปรารถนาดีนั้น ก็ยังไม่ได้มลายล้างจืดจางไปจากจิตใจของคนไทยเลย

บทความนี้เป็นเอกสารต้นร่าง เพื่อเสนอต่อมูลนิธิญี่ปุ่นในฐานะเป็นคอเรสปอนเดนท์ทางวัฒนธรรมของสำนักงานในกรุงเทพฯ ระหว่างช่วงตุลาคม 2531—มีนาคม 2532

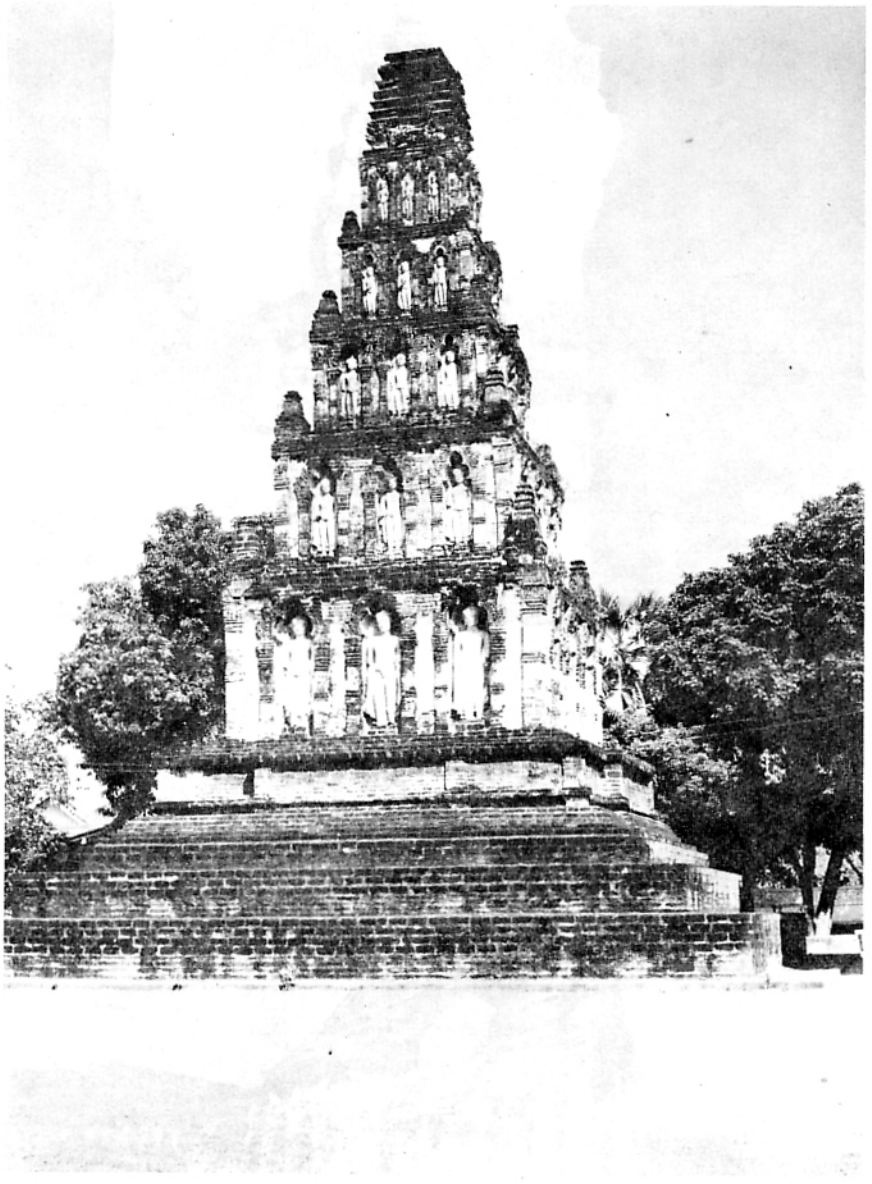

ภาพที่ ๑

เจดีย์แบบทรงปราสาท วัดกู่กด ลำพูน สกุลช่างหริภุญไชย (ทวารวดี) สร้างในคติพระพุทธศาสนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 17

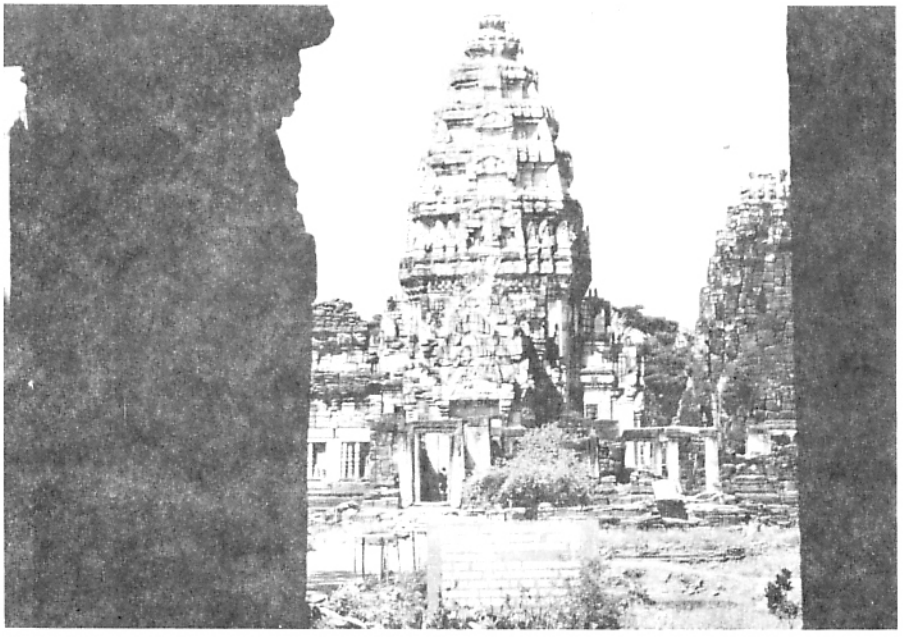

ภาพที่ 2

ปราสาทพิมาย อำเภอพิมาย นครราชสีมา สถาปัตยกรรมแบบเขมรในประเทศไทย สร้างในคติปราสาทของวัฒนธรรมเขมร พระพุทธศาสนานิกายมหายาน ราวพุทธศตวรรษที่ 17

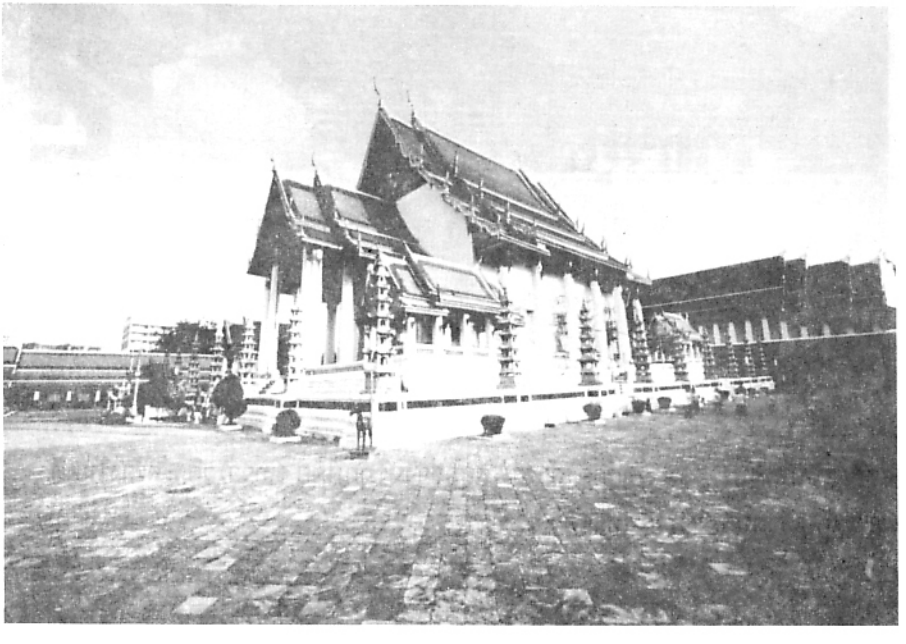

ภาพที่ 3

พระวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวราราม กทม. สถาปัตยกรรมสกุลช่างรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ระหว่าง พ.ศ. 2325 - 2394)

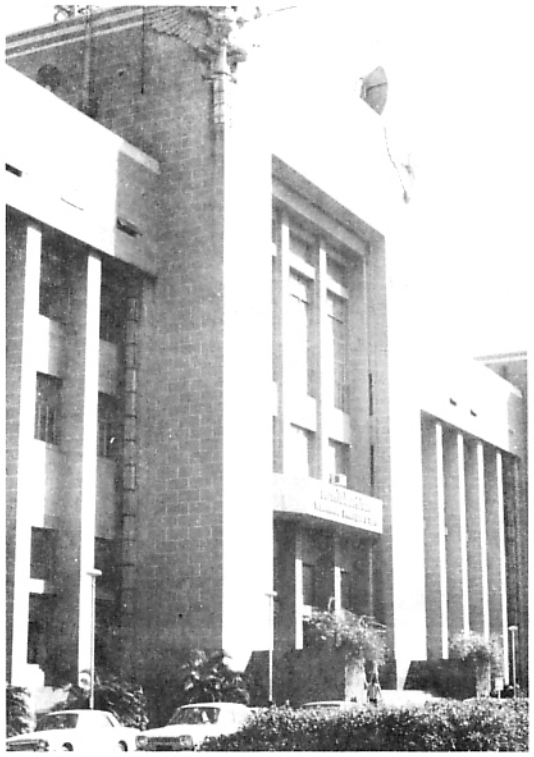

ภาพที่ 4
กรมไปรษณีย์โทรเลข (เดิม) กทม. ออกแบบโดย พระสาโรชรัตนิมมานก์ เป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ รุ่นแรก ของประเทศไทย

ภาพที่ 5
โรงภาพยนตร์เฉลิมกรุง กทม. งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ช่วง พ.ศ. 2475 ออกแบบโดย อาจารย์นารถ โพธิประสาท

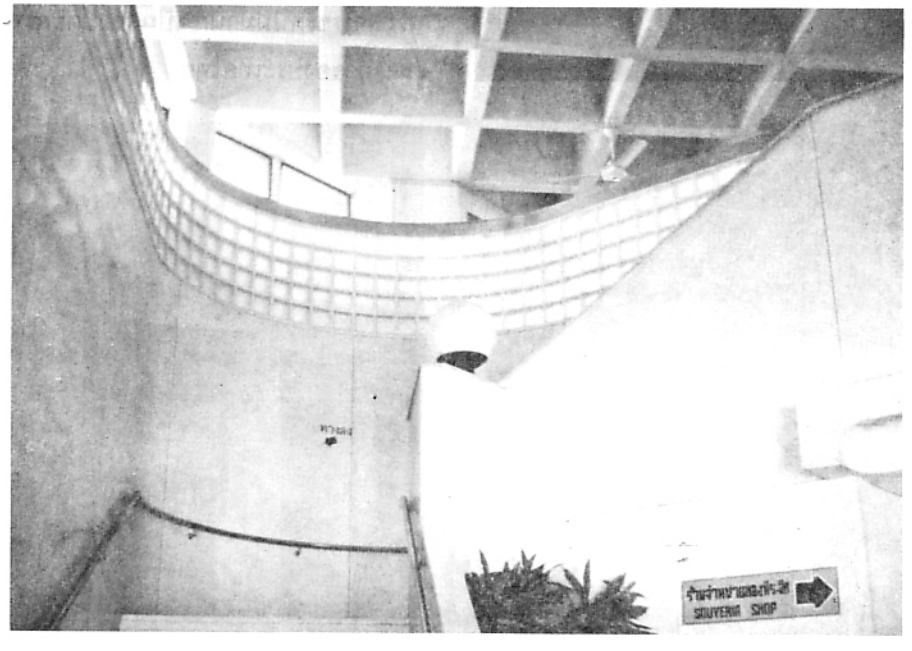

ภาพที่ ๖ — ๗

สถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางแสน พ.ศ. 2526 สถาปนิกบริษัท นิคเคนเซเกะ การออกแบบทางเชื่อมสัญจรระหว่างชั้น ใช้รูปทรงที่มีค่าทรงรูปสูง ตื่นเต้น น่าเร้าใจ สัมพันธ์กับโครงสร้างพื้นที่ใช้คานตาตารางอย่างก้าวหน้า

ภาพที่ ๘

สถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล อาคารอนุบาลสัตว์ทะเล โครงสร้างหลังคาใช้ระบบสเปสเฟรม หลังคามุงด้วยวัสดุสังเคราะห์ร่วมสมัย

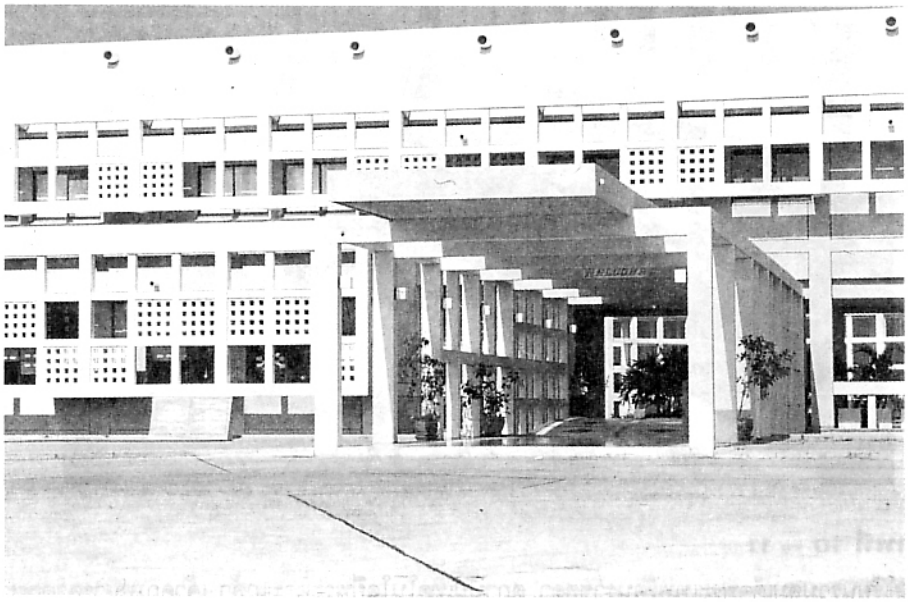

ภาพที่ ๙

สถาบันญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิทยาเขตรังสิต ออกแบบโดย คิโซะ คูโรคาวา พ.ศ. 2528

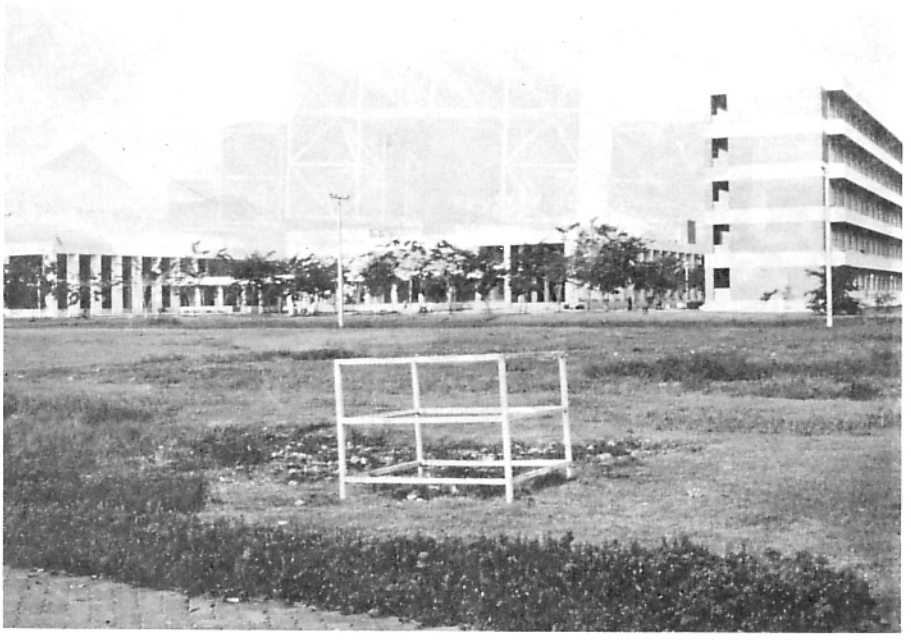

ภาพที่ 10 — 11

ศูนย์เรียนรวมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. 2529 สถาปนิกบริษัท คูเม สถาปนิกและวิศวกร ผังอาคารเป็นแนวเชิงเส้น เชื่อมต่อกันด้วยทางเดินหลังคาคลุม จัดบริเวณผังด้วยลานและต้นไม้อย่างเรียบง่าย

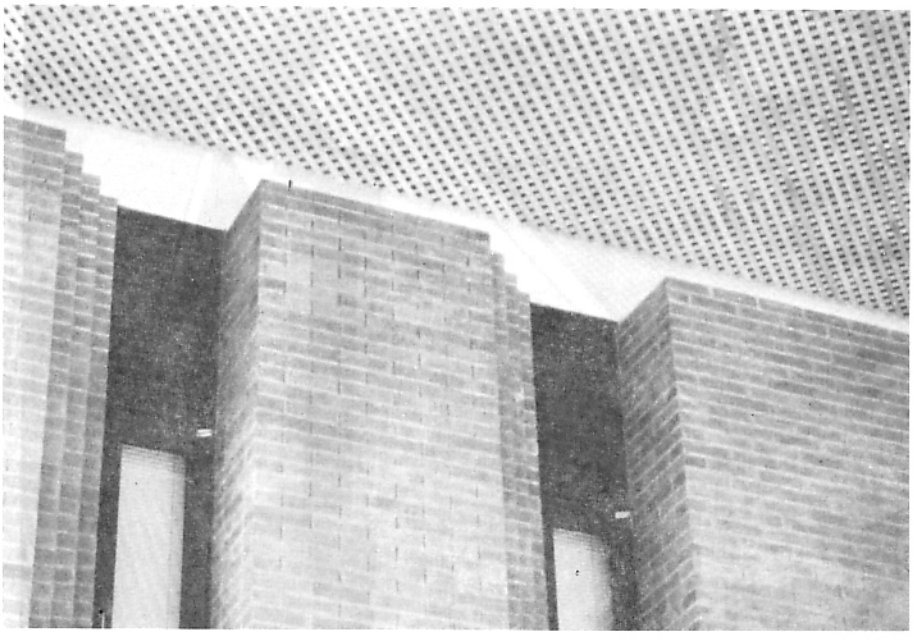

ภาพที่ 12

ศูนย์เรียนรวม ฯ รายละเอียดของชั้นเชิงผนังและผังเพดานใช้วัสดุและระดับฝีมือช่างท้องถิ่น แต่มีการออกแบบการสอดประสานที่ดี

ภาพที่ 13

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2530 ออกแบบโดย สถาปนิกบริษัท คูเม สถาปนิกและวิศวกร อาคารห้องประชุมใหญ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางหลักของกลุ่มอาคารชุดนี้

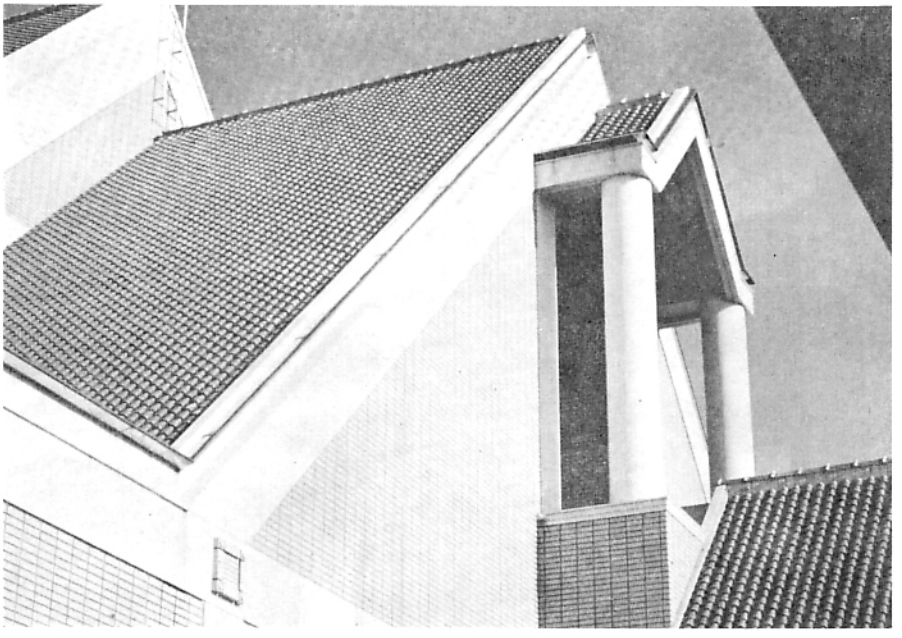

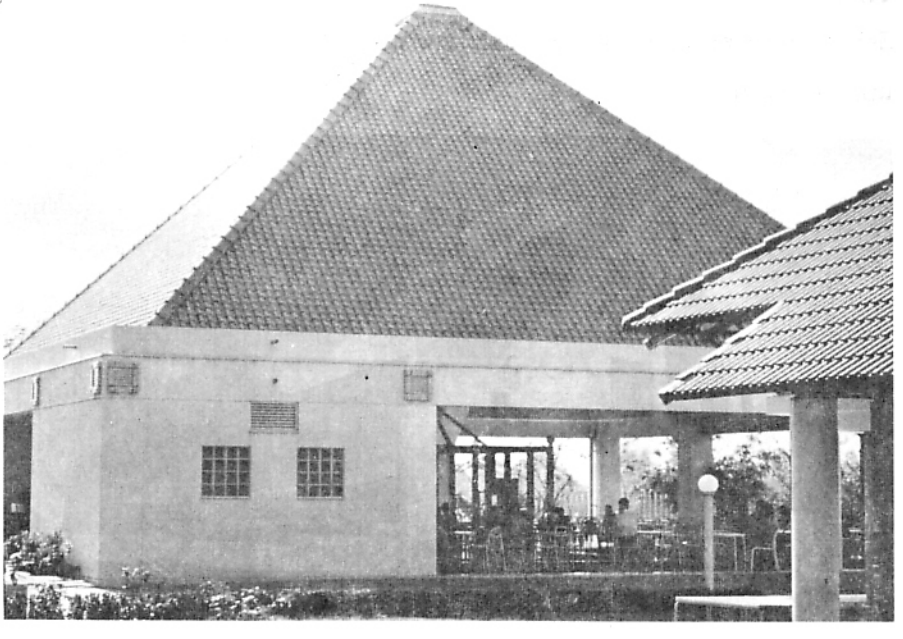

ภาพที่ 14 — 15

รายละเอียดศูนย์วัฒนธรรม ฯ รายละเอียดเชิงชั้นของสันหลังของห้องประชุมเล็ก มีการใช้มุขเล็กแบบยื่นออกจากระนาบผนังของหลังคาชั้นแรก เป็นความพยายามที่จะสร้างเอกลักษณ์ไทยให้ปรากฏ และอาคารโรงอาหารด้านปลายสุดของผังด้านทิศใต้ เป็นโรงอาคารเปิด โครงสร้างทั้งหมดใช้ระบบมาตรฐานแบบเดียวกันกับอาคารในผังทั้งหมด